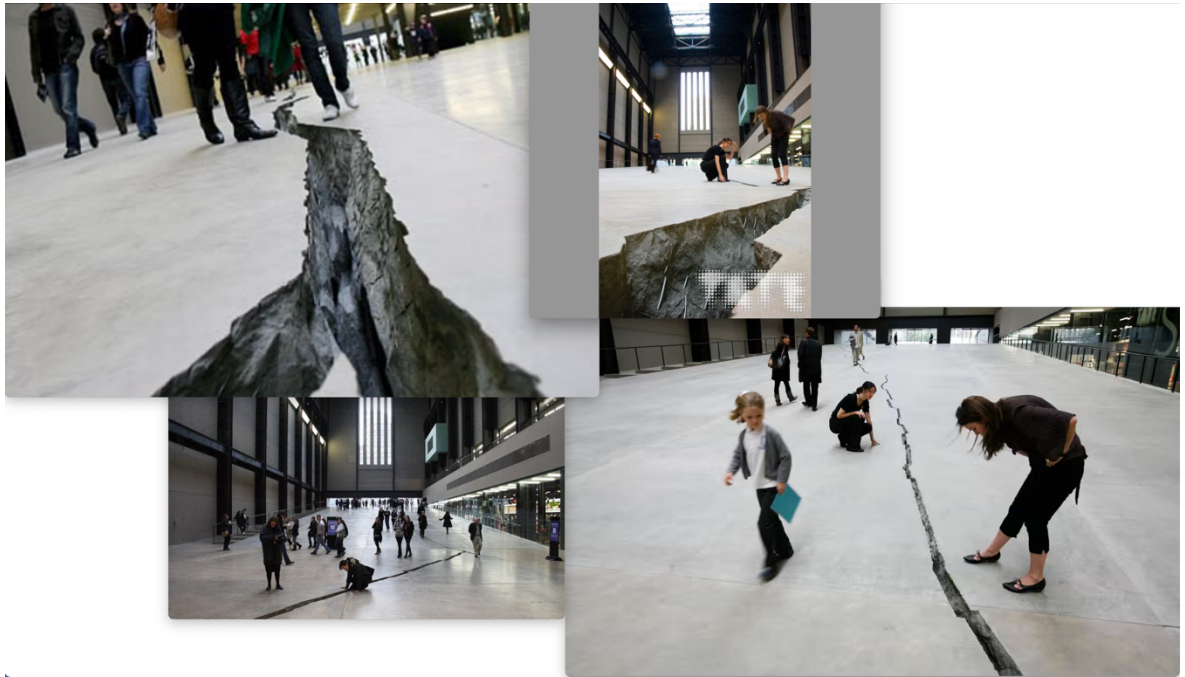

Column

uitgesproken tijdens seminar **Our New Economie**

Erik Uitenbogaard - 12 oktober 2023

Je ziet hier enkele foto's die gemaakt zijn in 2007, van het immense kunstwerk "Shibboleth" dat bekend werd als "Crack in the Floor", van de Colombiaanse kunstenaar Doris Salcedo. Met dit kunstwerk symboliseerde ze de breuken in de samenleving.

Waarom ik dit kunstwerk als illustratie koos, vertel ik met een omweg.

'Geld maakt niet gelukkig.' Toch drijven we ons tot het uiterste om er zoveel mogelijk van te vergaren. Om de sensatie van klinkende munt gaat het meestal niet. Aan geld zelf heb je weinig, je moet het immers ruilen tegen de dingen die je nodig hebt of wenst. Maar door ons te focussen op dit ruilmiddel zélf, zijn we het massaal vanzelfsprekend gaan vinden om uit te stellen waar we 'van nature' behoefte aan hebben: geluk, uitgedrukt door zelfexpressie. Het intense gevoel te 'zijn'.

Hoe zijn we in dit uitstellen van onze diepste verlangens terechtgekomen?

Het antwoord op deze vraag lijkt te liggen in een zeer negatief effect van wat we gewoonlijk 'onze economie' zijn gaan noemen. Economie in de allergrootste dimensies welteverstaan. Een systeem waarin we als werkenden onze tijd ruilen voor geld en daarmee gewend geraakt zijn aan het uitstellen van onze zelfexpressie, de authentieke uitdrukking van ons 'zelf' in houdingen, gedragingen en ervaringen. Vraag mensen wat ze zouden doen als ze overvloedig rijk waren en de kans is groot dat hun antwoorden bijna zonder uitzondering verband houden met de realisatie van visioenen die hun geluksgevoel en persoonlijke expressie versterken.

We leven vaak een voorspelbaar bestaan dat voornamelijk gebaseerd is op routine: eten, drinken, werken en slapen. Af en toe worden we wakker geschud door prikkels – positief of negatief – die ons dwingen tot bezinning en een enkele keer brengt die bezinning ons tot bewustwording en formulering van idealen, wensen of visioenen. Maar echt gelukkig zijn we pas wanneer we momenten ervaren die ontsnappen aan de routine, momenten waarop de dingen die er werkelijk toen doen, even in onze ogen schitteren: de expressie van ons zelf.

Zelfexpressie kan indrukwekkende vormen aannemen zoals in kunstwerken of prestaties in de sportwereld, maar het bevindt zich ook in talloze kleine momenten. We hoeven niet allemaal beeldhouwer of wielrenner te zijn. Expressie van ons 'zelf' kan ook zitten in het bewust genieten tijdens de zomervakantie, het uitoefenen van een hobby, een yoga-oefening of het lezen van een boek. Cruciaal voor succesvolle zelfexpressie is het geluksgevoel dat de dingen die er, voor ieder persoonlijk, werkelijk toe doen ervaren kunnen worden én dat de houding, handeling of gebeurtenis bijdraagt aan persoonlijke vitaliteit. Zelfexpressie geeft ons energie.

Het zijn drie fundamentele aspecten van onze 'menselijke natuur': routine, ontwikkeling en expressie. Elke persoon heeft baat bij een evenwicht binnen deze domeinen. Wie uit balans raakt komt in de problemen, variërend van verveling en stagnatie tot stress en existentiële crisis.

Maar hoe zit het met die balans, die ruimte voor de menselijke natuur binnen onze moderne samenleving? Binnen organisaties? Het perspectief voor die vraag is volgens mij minder somber dan velen op het eerste gezicht zullen denken. De mondiale samenleving staat op zijn grondvesten te trillen: energie, water, lucht, voedsel, milieu, klimaat, bevolkingsgroei, religie, mobiliteit, gezondheid. Het zijn zoveel uitdagingen dat wij een onvermijdelijk probleem hebben dat met horten en stoten aan ieder van ons wordt opgediend. Het is juist die onvermijdelijkheid die ons dwingt de vormen van samenwerking en met name de samenwerking binnen organisaties, te herzien. Lopen we stuk op een collectieve kortzichtigheid die is geworteld in status en geld of zijn we in staat te zien waar het werkelijk om draait? Is er ruimte voor verbeelding en creativiteit in organisaties? Kan zelfexpressie een nuttige rol spelen in de moderne samenleving en bedrijfscultuur?

Ondanks de fixatie op geld is een belangrijke ontwikkeling in de mondiale economie van de afgelopen decennia de machtsverschuiving van kapitaal naar kennis. Deze verschuiving verandert niet alleen de rol van kapitaal als economische drijfveer, maar dwingt ook tot een heroverweging van de voorwaarden voor de ontwikkeling van kenniswerkers, de medewerkers van moderne organisaties. Deze heroverweging brengt ondernemerschap terug naar de 'natuur' van organiseren, waar samenwerking en wederkerigheid centraal staan, en waar we loskomen van vanzelfsprekendheden en leren openstaan voor onzekerheid.

De wereld van de beeldende kunst heeft veel te bieden als het gaat om het omarmen van onzekerheid en het gebruiken van verbeelding. Kunst heeft de kracht om ons bewust te maken van vanzelfsprekendheden en ons in staat te stellen nieuwe paden te betreden. Het is een essentiële competentie van kunstenaars om niet alleen te zoeken, maar ook te vinden. Zoeken impliceert een sterke focus, vergelijkbaar met wetenschappelijk onderzoek. Vinden, aan de andere kant, vereist een openheid voor wat zich onverwacht aandient. Het is het vermogen om het voorspelbare te overstijgen dat leidt tot het nieuwe en het onverwachte.

Kunstenaars begrijpen de waarde van spontane ontmoetingen en integreren dit concept vaak in hun werk. Ze creëren omstandigheden waarin het publiek wordt uitgenodigd om stil te staan, vragen te stellen en deel te nemen aan een wederzijds respectvolle dynamiek. Wanneer dit lukt, ontstaat er een vruchtbare basis waarop kennis kan worden uitgewisseld en overgedragen. De eerste stap, het openstaan voor toevallige ontmoetingen, kan echter de moeilijkste zijn, vooral in een samenleving waar zekerheid en vastomlijnde patronen hoog in het vaandel staan.

We zijn immers allemaal geschoold in een systeem waar het zeker weten hoger wordt gewaardeerd dan de twijfel. Als je iets niet weet moet je het zoeken. We hebben niet geleerd hoe we in plaats van zoeken ook zouden kunnen vinden.

Een andere kracht van kunst is dat het ons in staat stelt om te communiceren en emoties over te brengen in een taal die diep tot onze zintuigen spreekt. Beeldhouwers, schilders, muzikanten, dansers, fotografen, architecten, schrijvers en theatermakers gebruiken allemaal

verschillende vormen van taal om rechtstreeks toegang te krijgen tot ons emotionele centrum.

En hier kom ik terug bij de Londense “Crack in the Floor”; het kunstwerk “Shibboleth” van kunstenaar Doris Salcedo. Wat de kunstenaar hier tracht te communiceren, wordt niet uitgedrukt in woorden, maar in een verbluffende visuele en fysieke realiteit. Een enorme scheur in de betonnen vloer, zo levensecht dat het lijkt alsof een buitengewone geologische kracht de vloer tot aanzienlijke diepte heeft gespleten. Alleen met onze emoties kunnen we proberen te begrijpen wat dit kunstwerk bedoelt, en het bewijs van het succes van Salcedo wordt geleverd door het verhaal over een Engelse vriend die mij vertelde weinig interesse te hebben voor kunst. Toen ik hem mee nam naar zijn eigen Londense Topmuseum en wij beiden de immense ruimte betraden was hij diep onder de indruk en voelde op slag de diepgang van dit kunstwerk. Hij is sindsdien zeer geïnteresseerd in beeldhouwkunst omdat het hem een bruikbare reflectie biedt op zijn eigen denken. Dit voorval toont de transformatieve kracht van kunst, die in staat is om zelfs de meest sceptische toeschouwers te raken en te inspireren tot zelfreflectie.

Dit brengt ons bij de eeuwenoude betekenis van kunst als katalysator voor zelfreflectie. Kunst stelt ons in staat om onszelf te begrijpen in een andere taal dan de dagelijkse gesproken woorden. Beeldhouwers, schilders, musici, dansers en andere kunstenaars vormen deze taal om in manieren die direct ons emotionele centrum aanspreken. Het effect is diepgaand en kan ons helpen onze eigen gedachten en emoties beter te begrijpen.

In de moderne samenleving en bedrijfscultuur hebben we de neiging om kunst te behandelen als een commodity, iets dat we consumeren zoals entertainment. We gaan naar musea, theaters of beluisteren muziek als een manier om te ontspannen en te genieten. Hoewel dit op zichzelf waardevol is, doen we onszelf tekort als we kunst reduceren tot louter vermaak. Het is van vitaal belang dat we de diepere betekenis van kunst erkennen, namelijk de mogelijkheid om ons te inspireren tot zelfreflectie, creativiteit en een dieper begrip van de menselijke natuur.

De vraag die we ons moeten stellen, is of kunst en creativiteit hun weg kunnen vinden naar onze moderne organisaties en bedrijven. Zijn we bereid om ruimte te bieden aan verbeelding en zelfexpressie binnen zakelijke structuren? Kan kunst een rol spelen in het stimuleren van nieuwe perspectieven en innovatie binnen organisaties?

Het is te hopen dat de scheuren in onze aarde steeds meer mensen op een creatieve manier tot inzicht brengen.

Met dank aan Doris Salcedo.